

שיעור 11 בל יראה ובל ימצא # 1 דרשות התנאים במכילתות ובברייתא פסחים ה:

מראי מקומות

א. הפסוקים

- שמות י"ב, יט; שם, י"ג, ז; דברים ט"ז, ד.
- שימו לב לשוני בין הפסוקים השונים. מה היחס בין הלאוויס? האם מדובר באותו לאו החוזר על עצמו בניסוחים שונים או בלאוויס שונים?

ב. מקורות יסוד

- מכילתא דר"י, מה' הורוביץ-רבין עמ' 33 שו' 18 "שבעת ימים" בגבולים שבעה" (עמ' 34 שו' 8).
- מכילתא דרשב"י, מה' אפשטיין-מלמד, עמ' 23 שו' 1, "שבעת ימים" אין זקוק לו" (שו' 18).
- מכילתא דרשב"י עמ' 39 שו' 23 "ולא יראה" זה וזה כזית".
- ספרי דברים פיסקא קלא, מה' פינקלשטיין עמ' 188 שו' 9, "ולא יראה לך" זה וזה כזית".
- ה: "ת"ר שבעת ימים" ושל גבוה" (בשלב זה נתמקד ביסודות העולים בברייתא עצמה, ורק בשלב שני ניכנס לעובי הקורה בלימוד דיון הגמרא על הברייתא).

ג. הברייתא בבבלי והברייתא במכילתא

- בברייתא בבבלי נדרשת המלה "לך" למעט אחרים וגבוה. מי הם 'אחרים'? עיינו ברש"י ד"ה לפי שנאמר [להרחבה] פני יהושע ד"ה בפירש"י בד"ה לפי שנאמר]. כמה מיעוטים יש? עיינו בתד"ה אבל אתה רואה (להרחבה) תירוץ נוסף על קושייתם או בקובץ שיעורים אות טז או בשאגת אריה סוף סימן פג. האם תירוצם הוא גם לדעת רש"י?
- מהו המיעוט של חמצו של נכרי במכילתא?
- עיינו בפירושי רש"י והרמב"ן לשמות י"ב, יט.

- להרחבה § הפקר § עיינו בספרי ובמכילתא דרשב"י; ירושלמי פ"ב ה"ב, כ"ט ע"א "לא יראה לך אית תניי" בקדשים וגו'". האם הפקעת חמץ של הפקר בביתך היא גם לדרשת המכילתא?
- עיינו ברמב"ן ד: בדיונו על ביטול חמץ, "ועוד יש לי ספק בהפקר" קודם לביעורו כו'".
- חמצו של ישראל שאינו ברשותו § ברשות נכרי § המכילתא. האם מיעוט זה יוצא מתוך הברייתא בבבלי? רמב"ן ו. בתוך ד"ה הא דתניא יחד לו בית, "וכמדומים היינו" על החמץ" (עיינו שוב ברמב"ן על התורה לשמות י"ב, יט).
- רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ד הל' א-ב.
- להרחבה § תוס' רי"ד ו., בתוך ד"ה ולמימרא דשכירות קניא, "מה שדקדקתי מכאן" עד סוף הד"ה.
- מופקד אצל ישראל אחר § הרש"י הנ"ל ודיון הפני יהושע; רא"ש פ"א סימן ד', "יש מן הגאונים" עד סוף הסימן.
- סיכום § סכמו את התפיסות השונות בתנאים של חיובי ב"י וב"י § חמץ בבעלותי, ברשותי או שמא יש צורך ביותר מתנאי אחד?

סיכום השיעור

א. הבחנות יסוד: שאור מול חמץ ו"בל יראה" מול "בל ימצא"

1. הגדרת שאור וחמץ:

- שאור מתואר כ"שמרים של פעם" או "מחמצת", המשמש כ"פס ייצור" לחמץ. הוא אינו נאכל בפני עצמו, אלא הוא הגורם להחמצה.
- חמץ הוא הלחם המוחמץ, התוצר הנאכל.
- התורה, באמצעות איסור "לא ימצא שאור", למעשה משביתה את תעשיית החמץ § את הגורם המייצר אותו § ולא רק אוסרת את אכילת החמץ עצמו. הדבר דומה לאיסור בשר בחלב, שאינו רק איסור אכילה אלא איסור בישול, כלומר השבתת תהליך הכנתו.

2. המעבר מ"לא ימצא" ל"לא יראה" ומ"בתיים" ל"גבולים":

- בפרק י"ב (שמות), האיסור הוא "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם". דגש זה על "בתיכם" מתייחס למרחב הפרטי, ומתאים ל"לא ימצא" § שלא יהיה קיים בתוך הבית, כמו סילוק מוצץ מהחלון.

- בפרק י"ג, האיסור משתנה ל"לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך". המעבר ל"גבולך" מרחיב את האיסור למרחב הציבורי ולכל טריטוריית ארץ ישראל, עם הכניסה לארץ. "לא יראה" מתאר מצב שבו אדם הולך ברחוב ואינו רואה חמץ כלל.
- ההבחנה בין "לא ימצא" (לבית, השבתת תעשייה) ל"לא יראה" (לגבול, סגירת חנויות) משקפת את המעבר ממאבק בשאור בבית למאבק בחמץ במרחב הציבורי. בתקופות בהן עם ישראל על אדמתו, ניתן להניח שהיה "חוק חמץ" ציבורי שאסר מאפיות וחנויות חמץ.

ב. אסכולות מדרשי ההלכה: בית רבי ישמעאל ובית רבי עקיבא

שתי אסכולות מרכזיות במדרשי ההלכה מציגות הבנות שונות של האיסור:

1. **דבי רבי ישמעאל:** דורש את התורה כ"לשון בני אדם" ² במשפטים שלמים, ופחות מתמקד ביתרות וחסרות.
2. **דבי רבי עקיבא:** דורש את התורה כאותיות, רואה בה דיבור אלוקי מדויק וכל מילה מכילה סודות ותוכן.

בהקשר לדין חמץ, מדרשים אלו מבטאים תפיסות שונות:

- **מכילתא דרבי ישמעאל מתמקדת בטריטוריה (מקום/רשות).**
 - "בתיכם" ו"גבולך" מתפרשים כשטח הנמצא ברשותו ושליטתו של האדם.
 - לכן, חמץ של ישראל הנמצא ברשות נוכרי (מחוץ לטריטוריה שלו) פטור.
 - חמץ של נוכרי הנמצא ברשות ישראל, אם אינו יכול לבערו (כמו חמץ תחת מפולת), פטור כי "אין לי גישה" והוא אינו באמת ברשותי לכל דבר.
 - לפי גישה זו, חמץ של הפקר או של יהודי אחר הנמצא בטריטוריה שלי ³ חייבים עליו.
- **מכילתא דרשב"י מתמקדת בבעלות (לך/גברא).**
 - הדרשה מתמקדת במילה "לך" ("לא יראה לך"), ומסיקה שרק חמץ שהוא בבעלותו של האדם אסור.
 - לכן, חמץ של נוכרי פטור, גם אם הוא נמצא ברשותי, כי "הוא לא שלך".
 - הוא מתאר את "לא יראה" כמתייחס ל"גברא" (האדם) ולא ל"שטח".

ג. עמדת הבבלי ופירושי הראשונים

הבבלי משלב יסודות משתי האסכולות. הראשונים התמודדו עם שילוב זה בדרכים שונות:

1. רש"י:

- מפרש את הבבלי באופן המשלב את עקרון הטרטוריה (ממכילתא דרי) עם עקרון הבעלות (ממכילתא דרשב"י).
- לדעתו, חמץ של יהודי אחר הנמצא בביתי ☒ אני עובר עליו ב"בל יראה ובל ימצא" משום הטרטוריה.
- חמץ של נוכרי פטור מכיוון שאינו שלי, ולכן איני יכול לבערו, מה שהופך אותו ל"אקסטריטוריה" בתוך ביתי.

2. רמב"ן:

- מבקש לאחד את שתי הגישות וקובע שנדרשים שני תנאים לאיסור: גם שהחמץ יהיה שלי (בעלות) וגם שיהיה ברשותי (טרטוריה).
- הוא מסביר את אזכור ה"בתים" וה"גבולים" בתורה כהוכחה לכך שהטרטוריה היא תנאי בלתי נפרד.
- לכן, חמץ שלי הנמצא ברשות גוי (אפילו בבית גוי בחו"ל) פטור, כי הוא אינו בטרטוריה שלי.
- חמץ של נוכרי פטור גם אם הוא בביתי, כי אינו שלי.
- חמץ שנפל עליו מפולת פטור כי איבדתי עליו בעלות.

3. רמב"ם ותוספות רי"ד:

- נוקטים בגישה קיצונית יותר המדגישה בעיקר את הבעלות (בדומה למכילתא דרשב"י).
- לשיטתם, אם החמץ הוא שלי, אני עובר עליו ב"בל יראה ובל ימצא" בכל מקום שבו הוא נמצא, גם אם הוא מופקד ביד גוי בעיר אחרת ואינו ברשותי כלל.
- לעומת זאת, אם החמץ אינו שלי (כגון חמץ של גוי), איני עובר עליו, גם אם הוא נמצא בביתי.
- לגישה זו, הבעלות היא התנאי ההכרחי והקובע לאיסור.